

Stefan Vrtel-Wierczyński

Kilka nieznanych tekstów staropolskich XV i XVI wieku

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 28/1/4, 299-308

1931

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

III. MATERJAŁY.

Kilka nieznanych tekstów staropolskich XV i XVI wieku.

(Kanon mszy św. — Spowiedź powszechna. — Dekalog. — Modlitwa brewjarzowa. — Modlitwa do Matki Boskiej. — Aforyzm. — Głosy).

W zbiorach bibliotek i archiwów duchownych i dziś jeszcze znaleźć można starodawne kodeksy, nie wyzyskane dla celów nauki. Panuje w nich oczywiście niemal wyłącznie łacina, ale trafiają się także teksty polskie XV i XVI wieku. Są to bądź odmienne redakcje tekstów już istniejących, bądź rzeczy nieznanne i niezapisane. Spotykamy więc np.: Kanon mszy św., Spowiedź powszechną, Dekalog, różne modlitwy, aforyzmy, głosy i in. Ponieważ mają one charakter zabytkowy, należy je zarejestrować i wciągnąć do ogólnego inwentarza tekstów staropolskich.

Poniżej przedstawiam materiał, będący pokłosiem z kilku kodeksów wielkopolskich (z Gniezna i Poznania), oraz jednego plockiego¹. Teksty przytaczam w pisowni oryginalnej, z tą tylko różnicą, że gotyk zastępuję pismem łacińskim, a zamiast *a* przekreślonego na oznaczenie nosówki, z powodu braku odpowiedniej czcionki w drukarni, używam zwykłego znaku *ā*; interpunkcję uzupełniam. *Stefan Vrtel-Wierczyński.*

I.

Kanon mszy św.

Tekst gnieźnieński z pocz. w. XVI.

W kodeksie Biblioteki Kapituły gnieźnieńskiej (sygn. M S 200), zawierającym zbiór współprawnych rękopisów i druków łacińskich, znajduje się przy końcu (na k. 430—449) „Canon

¹ Teksty gnieźnieńskie (Kanon, modlitwy, głosy) zawdzięczam uprzejmości ks. kan. Leona Formanowicza, poznańskie (Spowiedź powszechną, głosy) ks. prał. Edmundowi Majkowskiemu, Dekalog ks. prof. Władysławowi Mąkowskiemu w Płocku, aforyzm zaś ks. dr. Józefowi Nowackiemu w Gnieźnie. — Za łaskawe zwrócenie mi uwagi na te zabytki i udzielenie ich do użytkowania składam wszystkim wspomnianym uprzejme podziękowanie.

sacratissime misse“ z r. 1504¹. Oryginał łaciński zaopatrzony jest głosami polskimi, które częścią dają tekst ciągły, a częścią tylko przekłady lub objaśnienia poszczególnych wyrazów i zwrotów, wchodzących w skład kanonu.

Do tekstów, ogłoszonych przez Maciejowskiego² i Brücknera³, a zestawionych bibliograficznie przez Łosia⁴, przybywa tekst nowy, gnieźnieński, z początku wieku XVI-go.

Tekst ten, według oryginału, poniżej przytaczamy:

(T)e igitur, cleme(n)tissime pater...

czyebye thego dla. namyłoseczywschy oycze, naboszny modlymy y proszemy, aby przyemne myal y przezegnał thy danya, thy dary, thy swyathe obyathovyanya nyeporvschone...

In primis, que tibi offerimus...

napyrvey, ktore thobyoby obyathvyemy za pospolstwo thwych vyernych krzeszyanow, yesz pospolstwo vpokoycz, ostrzedz y spravyacz raczy⁵ okragem⁶ zemskym, slvga thwym, papyezem naschym⁷, y sbyskvpem naschym, y skrolem naschym, y zewstkyemy⁸ vyernymy pravymy, y skrzesczyanskyey y apostolskyey vyary slvgamy.

Meme(n)to, d(omi)ne, famulor(um) famularu(m)q(u)e tuar(um)...

wspamyathay (pomny)⁹, panye, slvg y thesz slvzebnych thwych y thesz wschysthkych okolo stayacych, yenze (ktorych)⁹ thobyey vyara posznana albo znamyenytha yest, y thesz yawne nabozenstwo, ktorzy thobyoby obyathvya thą obyathą chwaly¹⁰ za szyą ythesz za szwe wschystkye, zavykvpyenyey dvsch szwych, za nadzveyą sbavyenyia sdroyva swego, thobyoby davaya dlvgy, slbvy swoye vyechnemv bogv zyvemv y pravemv, zą ktorez thobyoby obyathvyemy albo [Tekst łaciński]...

Co(m)munica(n)tes e(t) memoria(m) venera(n)tes...

vczastnoscz mayacz y pamyacz czynacz (czynyacz)⁹ napyrvey slavyathney panny, dzyevycze, mathky bozey, ale y bogoslavyonych apostołow y thesz maczennykow thwoych y wschystkych

¹ Canon sacratissime misse, una cu(m) expositio(n)e eiusde(m). [Na k-ńcu:] Canonis sacratissime misse expositio... Finit feliciter... Que impressa est per Melchiorum Lotter Anno D(omi)ni MCCCCIII.

² Maciejowski W. A., Dodatki do piśmiennictwa polskiego, str. 50–75.

³ Brückner A., Drobne zabytki języka polskiego XV wieku. Rozprawy Akad. Umiej., Wydz. filolog., t. 25 (1897), str. 257, 260–264.

⁴ Łoś Jan, Początki piśmiennictwa pol. (1922), str. 209–210.

⁵ Następuje przekreślony wyraz: „wszvem“, umieszczony nad łacińskim „toto“.

⁶ Łac.: toto orbe terraru(m).

⁷ Łac.: una cu(m) famulo tuo, Papa n(ost)ro.

⁸ Tak.

⁹ Obok, na marginesie.

¹⁰ hoc sacrificiu(m) laudis.

swyathych thwych, ktorychze zasluzenym y thesz probamy vzyczy¹, aby vewschystkych (by chom byly)² zaszczyczenią thwego vczvyerdzyeny pomocza³...

Hanc igitur oblatione(m) servitutis nostre...

tho thego dla obyathovanye slvsby naschey, ale y thesz wschystkyey czeladzy thwey, proszemy, aby szmylovawschy szya raczyl przyacz, y myaskanya, albo dny, albo czaszy nasche⁴ wthem pokoyv szrzadzylby⁵ v(e)l rosgodz⁵, y thesz oth viecznego pothapnyena nasz vybavycz, vyrvacz, ythesz vybranych thwych kazy pospolstwe polyczycz⁶...

Quam oblatione(m) tu, deus, in om(n)ibus, quesum(us)...

ktorasz obyathą vewschystkym, proszemy przezegnane przypyszane, vczvyerdzone, madre, rozvmne, przyemne⁷ (facere digneris, ut nobis corp(us) et sa(n)guis fiat dilectissimi filij tui...) czalo y krew badz...

Qui pridie q(uam) pateret(ur), accepit pane(m)...

yensze⁸ przethym, nysly czyerpyal, (accepit panem in s(an)ctas) y thesz chwalebne (manus suas) a podnyoschy oczy wnyebo do czebye (deu(m) patrem suu(m)) wschechmocznego (tibi gratias age(n)s) chwały dzyaky (fregit et dedit discipulis suis dicens) vcznyom szvolenykom: (Accipite et manducate ex hoc omnes) byerzczye, przymyczye a yedczye. Thocz yest prave zaprawdą czyalo moye.

Simili modo postq(uam) cenatum est...

thakyez, gdysz vyečerzal yest, wszyaschy⁹ y then przeslawny kyelych (in sanctas ac venerabiles) a gy vyelebne (manus suas), pothem (tibi) chwala, dzyaka, dayacz... y daval vczenykom, moyacz: przymyczye y pyczye stego, thocz yest vyerny kyelych krvye moyey, novego y viecznego zakonv thayemnyczą vyary [yasz krew zauasz yszawyelye ludzy]¹⁰ badzye roslaną na othkvpyeny grechow...

tho yle krocz badzyeczycze czynycz, na moya pamyathka vczynyczycze.

¹ concedas.

² Obok, na marginesie.

³ ut in omnibus p(ro)tectio(n)is tue muniamur auxilio.

⁴ diesq(ue) nostros.

⁵ in tua pace disponas.

⁶ et in elector(um) tuoru(m) iubeas grege numerari.

⁷ benedicta(m), ascripta(m), ratam, rationabile(m) acceptabilem(ue).

⁸ Przedtem przekreślone: yesze.

⁹ accipie(n)s.

¹⁰ Uzupełnienie tego miejsca tekstu z innego kanonu staropolskiego, według Brücknera: Drobne zabytki języka polskiego XV wieku. Rozpr. Akad. Umiej., Wydz. filolog., t. 25 (1897), str. 261.

Un(de) et me(m)o(r)es, d(omi)ne...

stego y pamyathayaczy... thako bogoslavyoney maky a y thesz oth pyekla wstanye, ale y thesz wnyebo (gl(or)iose asce(n)sio(n)is) offyarygemy vyelebnosczy thwey stwych darow y thesz dany obyatha¹ czysta, obyathą szwyatha, obyatha nyepokalona (Pane(m) s(an)ct(um) vite eterne) y kyelych sbavyenya przeskoncza.

Supra quę p(ro)pitio ac sereno vultu...

na yesz mylosczyvym y lvbyesznym oblyczym veyrzeecz raczy y przyemne myecz, jako przyemne myecz raczył yesz obyathy, dary, offyary² spravyedlywego abla y obyathą pravego oycza naschego abramą y tho, czyo³ thobyce offyaroval navyschy kaplan thvoy, thako rzeczon⁴, szvyatha offyara, nyepokalana obyathą...

Supplices te rogam(us), o(mn)ipote(n)s de(us)...

nabozny proszyemy, wschechmocny boze, kazy the zadze donyecz przez racze na navyschy oltharz thvoy, przed oblycze bozey mocy vvelmosznosczy⁵ thvoyey y raczy dacz, aby yekokoly czym stey oltarzew⁶ vczastnosczy naszwyathschey czyalo y krew przyalybychom, wschystkym przezegnany nbyebeskym y mylosczya napelnyeny bychom [byly...]⁷

Meme(n)to etia(m), d(omi)ne, famulor(um) famularu(m)que tuar(um)...

wspomyenyey thesz slvg y slvzebnyecz thvych... ktorzy nasz vprzedzyly, przeschy, sznamyenyem vyary y othpoczyvaya w lezenyv pokoyv⁸, thymze othpoczyvayaczym [myasto]⁷ ochlodzenya, szvyathlą y pokoyv raczy othpvsczyecz, proszemy (Per eundem xpum dominu(m) nostru(m)...) .)

Nobis quoq(ue) p(ec)e(a)toribus famulis tuis...

nam thesz grzeschnym slvgam, szvyelkyego myloszyerdzya thwego mayaczym nadzyeya, czastka nyektora y thovarzystwo dacz raczy [sthwymy swyathimi]⁹ apostoly y szmaczenyky, myedzy ktorych thovarzystwo, nye domnymayaczy¹⁰ zasluzenya ale othpvsczenya, proszyemy, dawczą¹¹, dopvszcz [przez J. Chr. pana

¹ hostia(m).

² munera.

³ Tak.

⁴ melchisedech.

⁵ divine maiestatis tue.

⁶ Tak.

⁷ Uzupełnienie z innego kanonu staropolskiego, według Brücknera, l. c., str. 262.

⁸ et dormiunt in somno pacis.

⁹ Uzupełnienie j. w.

¹⁰ Tak. Łac.: Intra quorum nos consortium non estimator meriti sed venie quesumus largitor admitte... W kanonie, według Brücknera, str. 263: wgych sze nasz thovarzystwo nye domymacz zasluzenya...

¹¹ largitor.

naszego]¹, przesz yegosz thy wschystky... dobre thwarzysz, szvyaczysch, ozyvyasch, zegnasch y davasch nam, przesz yen y sznym y wnyem [yest tobye bogu oczczu]¹ wschechmocznemv, wyednosczy dvcha szvyathego, wschelka czesch y chwala na vyek vyekom...

(O)remus: p(re)ceptis salutarib(us) moniti et divina institutio(n)e formati audem(us) dicere...

proszmy: kasznyamy sbavyenya napomnyeny y boskym vstavyenym navczyeny, szmyemy rzecz:

oycze nasch, yensze yesz wnyebyeszyech, szvyaczszya ymya thwe, przyydy krolestwo thwe, badz vola thwa, yako wnyebye, thako y wzyemy², chleb nasz powschedny day nam dzyszya y othpvsczy nam vyny nasche, yako y my othpvsczamy vynovayczym³ naschym, y nyevodzy nasz napokvschenye, ale⁴ sbaw nasz otheslego, am(en): Stanszja thako, yako proszyemy.

Libera nos, q(uesu)m(u)s, d(omi)ne, ab omnib(us) malis...

sbaw [nasz proszimi, panye, odewszech sloscopy... day]⁵ mylosczyvy [pokoy]⁵ wczaszy nasche, aby, pomocza [myloszerdza twego wspomozeny, odgrzecha zawszdy]⁵ bylybychom [volny, odwszego]⁵ zaszmyczena przespyeczny...

przes thego [pana naszego J. Chr., ...yensze stobaj]⁵ (vivit et regnat) wyednosczy (spiritus sancti deus) boze...

Dalej, przy końcu kanonu, przeważnie już tylko pojedyncze glosy, nie dające tekstu ciągłego. Oto one:

Hec sacrosancta mixtio... przyymvyaczym sbavyenye⁶...

Domine iesu christe, fili dei vivi... yensze szmocza... naszvyaczsche⁷ y oth wssystkych nyeprawnosczych⁸ moych y oth wsselkych sloscopy, y vczyn mya zawszdy poslvsnego⁹... othpvsczenye...

II.

Spowiedź powszechna.

Biblioteka Archidiecezjalna w Poznaniu posiada w swoich zbiorach rękopis¹⁰ łaciński z wieku XV, treści teologicznej, zawierający żywoty świętych, teksty biblijne i kazania. Na karcie

¹ Uzupełnienie z innego kanonu staropolskiego, według Brücknera, l. c. 263.

² Przekreślono: „na zemy“.

³ Tak.

⁴ Po „ale“ przekreślone: „nasz“.

⁵ Uzupełnienie j. w. (nota ¹).

⁶ sumentibus salus...

⁷ sacrosanctum.

⁸ Tak.

⁹ obedire mandatis.

¹⁰ Jest to rękopis papierowy, foljo (30·5 cm wys. × 21·5 cm szer.), pisany gotykiem w dwie kolumny. Kodeks pochodzi z Kościoła św. Marcina w Poznaniu. Obecnie jest własnością poznańskiej Biblioteki Archidiecezjalnej. Sygnatury nie ma.

146 (r) tegoż manuskryptu jest zapisany nieznanymi dotychczas¹ polski tekst Spowiedzi powszechnej. Drukujemy go tutaj według rękopisu.

Gya, grzeszny czlowyck, szpowyadam szya bogw oczczv, y szynw, yduchu szvyathemu, banu² bogw w troyczy gyedy-nemw ydostoyney dzewyczy, pannye marie, a y szvyathemu pyotr, y szwyathemu paulw, y wszem szwyathym, y thobye, kaplanye, szmogych wszysthkych grzechow, czom szya gych dopuszczyl³ othmowego roszwmo², vsznanya, yothposzlednye szpowyedzy hazas dodzyzey⁴ godziny. Czom szgrzeszyl pyacza szmyszlnymy grzechy mego grzesznego czyala: wydzenym, szlysznym, powo-nyenym, vkwszenym, dothknyenym mego grzesnego czyala, thego my szal ytego szya szpowyadam. Czom grzeszyl szyedmya szmyer-thelnymy grzechy czyala mego grzesznego: pycha, lakomstwem, nyeczysthotha mego grzesznego czyala, gnyewem, obszarsthwem, zawyszczya, lenywszthwem kwboszey szluszbye, thego my szal ythego szya szpowyadam pannu² bogw wszehmogaczemw ytho-bye, kaplanye. Czoj⁵ grzeszyl, yszem panna boga wszehmogaczego nyeszonowal⁶, nyeczyl szysprawego² sz[e]rcza⁷, szprawey dwsze, yszewszythkych szyl mogych, thego my szal ythego szya szpoyad-am² pannv bogw wszehmogaczemw ythobye, kaplanye. Czom grzeszyl, yszem nyepopelnya² szyethmorga myloszyerdza bozega naszgladzenye szyedmy(a)⁸ grzechw szyerthelnych². Napyrzwey, yszem nagyego nyeprzyodzyl, laknyaczego nyenakarmyl, pragna-czego nyenapogyl, vmarlego do grobu nyedoprowadzyl, szmathnego nyewczyeszyl, yathego szgyaczstwa nyewybwawyl, thego szya wszego szpowyadam pannu bogu wszehmogaczemw ythobye, kaplanye. Szpowyadam szya, yszem czudze grzech² opprawyl, szwychem szya szpowyadacz nyewmyal, yakomkoly szgrzeszyl y pana boga roszniewal, spyacz, czwyaczy, chodzacz, leszacz szmyerthelnye albo powszednye, yawnye, thagyemnye — szthych szya wszysthkych grzechow dawam vynyey² pannu bogv wszehmogaczemw yprosza szobye napomocz blogoszlawyoney dzewycze, panny maryey, yszathego² pyothra, y szathego² pawla, yszewszythych².

[Następuje łacińska formuła odpuszczenia grzechów].

III.

Dekalog płocki.

W Bibliotece Kapitulnej w Płocku znajduje się rękopis (sygn. 117), zawierający Ioannis de Balbis „Catholicon seu Prosodia“,

¹ Por. Łoś, Początki piśmiennictwa polskiego. Lwów, 1922, str. 196–8.

² Tak.

³ Przekreślono: oth.

⁴ Tak. Następuje przekreślony wyraz: spowyedzy.

⁵ Tak, zamiast: Czom.

⁶ Obok, na marginesie, wypisany wyraz: nyemyłowa [tak].

⁷ W rkp.: szrcza.

⁸ Końcowe *q* jak gdyby przekreślone.

a pochodzący z połowy wieku XV. Należał on prawdopodobnie do któregoś z kanoników płockich. Dwie ostatnie karty rękopisu były puste. Na karcie przedostatniej ta sama ręka, która dokończyła resztę przedmiotów na *Z* i położyła *Amen*, wpisała tekst dziesięciorga przykazań. Tekst ten pomnaża zasób znanych dotychczas polskich dekalogów prozaicznych¹, a brzmi, jak następuje:

To masz wmech:

Tho yest pirwe przycazane:

Nemey boga gynego croma mne.

Wtore: Ne berzy darmo ymena boga twego.

Trzecie: Pamantay, aby czczył dzen szwanthi.

Czwarte: Czyzy oczcza ymaczerz.

Panthe: Ne zabyyyay.

Szoste: Neplocz czelney neczystoti.

Szodme: Necradny.

Ossme: Neswateczy falsive.

Dzewanthe: Ne pozanday czudzey zony.

Dzeszanthe: Ne pozanday czudzego ymena.

IV.

Modlitwy.

W „klocku“ Biblioteki Kapitulnej w Gnieźnie (sygn. Inc. 16, dawna: F. 227), obejmującym kilka inkunabułów, na samym końcu naklejona jest karta pergaminowa² (u dołu i z prawej strony obcięta), na której dużym gotyckim pismem w. XV/XVI wpisane są (recto i verso) dwa modlitewne teksty polskie.

Pierwszy z nich — to modlitwa brewjarzowa „Post divinum Officium“, drugi jest urywkiem modlitwy - pieśni do Matki Boskiej.

Teksty te drukujemy poniżej według oryginałów, dając w nawiasach graniastych uzupełnienia miejsc uszkodzonych.

1. Modlitwa po odmówieniu brewjarza.

Post divinum Officium.

Karta recto.

Naszwyathszemv bosthwv, ||³Nyerosdzyelney szwyathey tro[jcy], ||
Pana naszego Jesv crista czl[owie] || czenstvw, Nablogoslawyensze(y) ||
dzyevyczy Mariey Nyeporvsz[one] || mv panyenstvw, I wszyth-
kyc[h] || szwyathich pospolsthvw, b[ądź] || vieczna chwala od
wszythk[iego] || sthworzenya przez nyesko[nczone] || vyeky vye-
kow, am(en).

¹ Por. Łoś J., Początki piśmiennictwa polskiego. Lwów, 1922, str. 198. Tekst niniejszy według nadesłanej kopji.

² 19 cm wys. × 10 cm szer.

³ Przekreślono: Ney.

Ktho thy szlowa zmovi po || godzinach¹, zaslvyz szobyte ||
 ...² denaczye thyszyaczi lath, o[d] || Jvlyvsza papyeza przida || [nych].

[Część karty u dołu obcięta]³.

2. Modlitwa-Pieśń do Matki Boskiej.

Karta verso.

...⁴ nasz, panno laskawa, [gwiaz] || do nad sloncze yasnyeysza, ||
 [m]at[k]o boza chwalebna, nad plast || myodowy slotsza, Czyrwoną ||
 [r]aczey nizli roza, Nad lilyą || [bi]elsza, wszelka cznota czye-
 bye || [wy ?] szy, wszelky szvyathy czyebye || [ch]wali, wnyebye iestesz
 navyssza. || Amen.

W pisowni nowoczesnej i w układzie wierszowym tekst urywku przedstawiałby się w ten sposób:

... panno laskawa,
 gwiazdo nad słońce jaśniejsza,
 [M]atko Boża chwalebna,
 nad plast miodowy słodsza,
 Czyrwoną [r]aczej niżli róża,
 Nad liliję [bi]elsza —
 Wszelka cnota ciebie [wyż]szy [?]
 wszelki święty ciebie [ch]wali,
 w niebie jesteś nawyższa.
 Amen.

Urywek ten treścią i wysłowieniem przypomina niektóre niżej wymienione utwory staropolskiej literatury maryjnej np. Pieśń o Poczęciu i Zwiastowaniu Marji Panny z Pieśni Łysogórskich⁵, Salve Regina, Książeczkę Nawojki, a w pewnych zwrotach odzywa się jak gdyby echo „Pieśni nad Pieśniami“⁶.

¹ Po godzinach kapłańskich, t. j. po brewjarzu.

² Miejsce uszkodzone.

³ Tekst łaciński: Post divinum Officium. ...Sacrosanctae et individuae Trinitati, crucifixi Domini nostri Jesu Christi humanitati, beatissimae et gloriosissimae semperque Virginis Mariae fecundae integritati, et omnium Sanctorum universitati sit sempiterna laus, honor, virtus et gloria ab omni creatura nobisque remissio omnium peccatorum, per infinita saecula saeculorum. Amen.

⁴ Miejsce uszkodzone; można odczytać: nasz.

⁵ „Czyrwoną raczey nizli roza, Nad lilyą bielsza“ — por.: Any lilya byalosczya, czyrwoną roza krasznosczya... maryey szya rowną, Pieśń o Pocz., i Zwiast. M. P. z Pieśni Łysog., zwr. 18. (Bobowski, Rozpr. Akad. Umiej., Wyzd. filol., t. 19 (1893), str. 57).

⁶ „nad plast myodowy slotsza“ — por.: Plastrem miodu płynącym wargi twoje, oblubienico. (Pieśń nad Pieśniami).

V.

Aforyzm o pieniądzach.

W aktach konsystorskich Kurji Arcybiskupiej w Gnieźnie, Acta officialatus, t. 27, z r. 1446, na okładce pergaminowej, widnieje napisany gotykiem, ręką pisarza całego tomu, następujący czterowiersz łacińsko-polski:

Res vis, res porta; pro uerbis uerba reporta.
 Res dare pro rebus, pro uerbis verba solemus.
Prosno ly przidzesch, thesch proszno odydzech;
Ten obiczay mamy: słowa zasłowa damy.

Aforyzm, jak widzimy, wyraża pospolitą mądrość życia praktycznego: Nie przychodź z próżnemi rękoma!

VI.

Głosy poznańskie i gnieźnieńskie.

Pragnę zwrócić tutaj uwagę na głosy polskie, znajdujące się w dwóch łacińskich rękopisach wielkopolskich, treści teologicznej.

1. Pierwszy z nich — to wspomniany już poprzednio¹ kodeks poznański, niegdyś świętomarciński, dziś archidiecezjalny. Spotykamy w nim liczne głosy marginesowe, międzywierszowe i śródtekstowe, tworzące nieraz całe zbiorki, jak gdyby małe słowniczki (np. na k. 121 r, 122 r i v). Oto szereg przykładów:

Karta 3 r: *pothpomoszyczyel* (adnitor et protector); 6 r: *wathpyenye* (desperacionem); 7 r: *za wszysthco sgramadzenye* (pro toto aggregato); 8 v: *nyepzestanye* (non desistit); 9 r: *wylkoszczy* (humorem); 27 v: *powodz* (tempestas); 31 v: *podobnoszcz, podobyenstwo* (congruitatem); 32 r: *mocznoszcz, poczeszlywosc* (auctoritatem); 34 v: *wyednano* (concordatum); 36 r: *yąly* (ceperunt); 41 r: *boleszcz* (compassionem); 41 v *drzenye* (motus); 42 r: *czyemnye* (opaco); 84 v: *przeday*... (videntes); 96 v: *cramarze, cupczy* (mercatores); 98 v: *przykasze daczy lytczbą* (faciet rationem); 100 v: *ostacz* (cessare); 103 r: *nyeszklonył* (non flexit); 104 r: *szczemnosczy, zenglosczy smerthelney* (detenebris et de vmbra mortis); 107 v: *woszobnosczy* (seorsum); 109 v: *przygodzylszyą yesł* (accidit ut); 115 v: *przydacz yeden lokyecz wszrostw*; 121 r: *wnątrzyne* (interior), *wyrzchnie* (exterior), *wyszsze* (superior), *pothdleyszye* (deterior); 122 r: *przybydky* (edificia); 126 v: *nyenaszyczonye* (insaciabile); 132 r: *szedmy thyszacz crocz*...; 161 r: *aby popelnily przykazanye; nagle* (subito).

¹ Zob. str. 303, II (Spowiedź powszechna).

2. Drugiem źródłem jest rękopis kapitulny gnieźnieński z w. XV (sygn. M S 201); źródło, nie tak obfite, jak pierwsze, ale przecie warte zarejestrowania.

Przytaczamy oto niektóre glosy, znajdujące się wśród tekstu łacińskiego na 4-tej (r i v) i 3-ej (r) karcie od końca rękopisu¹:

K. 4 r: *vrzady angelskye;... pelnosc nauky boskyey.*

K. 4 v: *Wboskem rosmyslanyv de Asumpcione. — Intrauit ihesus quoddam castellum vulgariter wgrodecz. Item sedens secus pedes domini, sedzocz podlug panskych nog dyszą mamy yó swaly [?].² Alę any swontosczy dostage naszey any angelskye, abych my yo mogli schwalicz, bo ona wyanszey chwaleny dostoyna. Doskonalocz panny marie...*

...dictum castellum Grodzecz... *Szywoth sgednal vmarlim... bogo [?]*... meritum zasługa...

Item maria dicitur, quia stella maris, quia vita ista superfluit *popliva, aby sza rodzyly nasze wczyky³ kv sbawyenyw.* Item dicta est domina beata virgo, quia ipsa est vita contemplativa *pasroczny*, que est super vitam istam *nabrzenyenny⁴* et iste ambe vite tendunt ad salutem... Igitur homo noli auertere oculos a stella, ne te mergent *welny morske* de vertice hoc. Item Martha sathagebat *doszycz czynyla. bo scha proczowala³, kakoby Xcrista swolenyky vczczyła...*

K. 3 r: Unum est necessarium et quid? *sgody gednoscy*, ut veniremus ad unum deum... Tunc audientes angeli alii audientes archangelos, angelos maiores cantantes et deus animam portat. *A namw³ szcha wsparla*, inceperunt cantare cantum: Que est ista etc.

Item coronam beatitudinis recepit in sede maiestatis dei, quia beatificata est anima cum coronatione. Item recepit sceptrum *laska atho spelney maczy³, bo moze przycazowacz.*

¹ Za łaskawą pomoc w sporządzeniu i skolacjonowaniu niniejszego wypisu składam uprzejme podziękowanie panu dr. Feliksowi Pohoreckiemu w Poznaniu.

² Tak: dyszą... swaly.

³ Tak.

⁴ Tak, zam.: *nabrzemyenny*; (brak jednej kreseczki przy *m*) = wrze-mienny.